

УДК 304.4: 336(3)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Інна Олексіївна ДОЦЕНКО

к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи Хмельницького національного університету

Руслана Степанівна КУКУРИЧКО

магістр спеціальності «Фінанси і кредит» Хмельницького національного університету

E-mail: nazarkukurichko@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто основні аспекти у функціонуванні складових соціальної політики зарубіжних країн, виявлено й узагальнено тенденції щодо сучасних напрямків розвитку та реформування. Висвітлено механізми фінансування системи соціального забезпечення зарубіжних країнах, розглянуто їх будову на прикладі конкретних країн.

Аннотация. В статье рассмотрены основные аспекты в функционировании составляющих социальной политики зарубежных стран, выявлены и обобщены тенденции относительно современных направлений развития и реформирования. Отражены механизмы финансирования системы социального обеспечения зарубежных странах, рассмотрено их строение на примере конкретных стран.

Ключові слова: *державна соціальна політика, соціальний захист населення, фінансове забезпечення, соціально економічний розвиток.*

Ключевые слова: *государственная социальная политика, социальная защита населения, финансовое обеспечение, социально экономическое развитие.*

Постановка проблеми. На сьогодні значної актуальності набувають питання фінансового забезпечення соціального захисту населення. Це пов'язано з низкою причин, основною з яких можна вважати незадовільний стан соціальної політики, як наслідок, невдоволеність значної частини населення соціальними гарантіями. В умовах сьогодення назріла необхідність активізації соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави й суспільства в соціальній сфері, забезпечення гідних умов життя, що сприятиме зростанню добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні питання розробки соціальної політики, які висвітлюють різні аспекти соціально-трудої сфери, у тому числі проблеми становлення, функціонування і регулювання соціального забезпечення населення знайшли відображення у працях таких провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, як В. Антропов, Н. Балтачєєва, Н. Баранова, У. Беверідж, І. Гнибіденко, А. Гриненко, О. Грішнова, Л. Ерхард, Т. Кір'ян, С. Коваль, А. Колот, С. Корєцька, С. Мельник, Е. Лібанова, О. Макарова,

В. Новіков, О. Новікова, В. Ойкен, О. Пищуліна, Н. Римашевська, Л. Ткаченко та інших.

Аналіз наукових джерел свідчить, що існує потреба в подальшому теоретичному обґрунтуванні та узагальненні світового досвіду фінансового забезпечення населення.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду фінансування соціального захисту населення та виявлення можливостей його адаптації до національних умов.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Фінансування системи соціального забезпечення безпосередньо впливає на розподіл доходів населення шляхом перерозподілу ресурсів, які акумулюються у вигляді внесків або податків сплачених певними економічно активними особами, підприємствами та установами на користь інших залежних осіб. Отже, наслідком впливу системи соціального забезпечення на розподіл доходів і споживання між різними домашніми господарствами може бути зміна їх сукупних обсягів. Розподіл доходів позначається на структурі та обсязі сукупного попиту і, отже, на розмірі ВВП [1].

Залежно від рівня розвитку економіки, національні системи соціального забезпечення перерозподіляють до 30 % ВВП [2, с. 116]. На сучасному етапі в Європейському Союзі продовжується зниження частки ВВП, що спрямовується на соціальні виплати. Європейські країни суттєво різняться за обсягом соціальних видатків у відсотках до ВВП. Якщо Швеція, Франція, Данія, Австрія витрачають на соціальні виплати до тре-

тини ВВП, то Ірландія, Словаччина, Чехія лише близько 16 % [3].

Для того щоб визначити, які видатки належать до соціальних, можна використати класифікацію соціальних видатків, що застосовується Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), згідно якої соціальні видатки згруповані за дев'ятьма категоріями (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація соціальних видатків, що застосовується Організацією економічного співробітництва і розвитку [4]

Категорія видатків	Вид забезпечення
Піклування про літніх людей	Звичайні пенсії, пенсії особам, які достроково пішли у відставку, допомога на дому та послуги за місцем проживання
Піклування про членів сімей військовослужбовців та постраждалих у катастрофах	Пенсії та допомога на поховання;
Допомога у разі неієздатності ті тимчасової непрацездатності	Послуги з догляду, допомога у разі неієздатності, допомога постраждалим від аварії на робочому місці та допомога у разі нещасних випадків, виплати у зв'язку з непрацездатністю працівників;
Охорона здоров'я	Видатки на лікування у стаціонарних медичних закладах та амбулаторне лікування, оплата медичних препаратів та виплати на превентивне лікування;
Сім'я та діти	Допомога на дитину та пільгові кредити, допомога по догляду за дитиною, допомога при вагітності та при пологах, допомога садиноким батькам;
Діяльність щодо розвитку ринку праці	Послуги з працевлаштування, фінансування освітніх заходів для молоді та заходів з працевлаштування для непрацездатних;
Соціальна підтримка в разі безробіття	Допомога у разі безробіття, компенсації у разі звільнення, компенсації за дострокове звільнення, пов'язане з кон'юнктурою ринку;
Забезпечення житлом	Грошова допомога на купівлю та найм житла;
Інші заходи соціального захисту	Грошова допомога, яку не можна віднести до інших категорій, призначена малозабезпеченим верствам населення (наприклад, допомога на придбання продуктів харчування чи одягу, поширена в деяких країнах, які не є членами ОЕСР), а також інші соціальні послуги та заходи соціального захисту.

Таким чином, на формування системи соціального забезпечення впливає механізм групування соціальних видатків.

В цілому, до соціальних видатків відноситься забезпечення через державні (або приватні) установи соціальних допомог та інших виплат, що надаються домогосподарствам і приватним особам з метою надання підтримки в ситуаціях, які негативно позначаються на їх матеріальному становищі. Такі допомоги надаються у грошовій або у натуральній формі у вигляді товарів та послуг [4].

Приймаючи до уваги класифікацію соціальних видатків за методологією ОЕСР, в Україні до

соціальних видатків слід віднести: видатки зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, забезпечення житлом окремих категорій громадян та видатків державних цільових фондів соціального страхування.

Одним з важливіших питань, що виникає у зв'язку із фінансуванням систем соціального забезпечення, є обрання механізму фінансування, за допомогою якого розподіляються ресурси та забезпечується фінансова рівновага між надходженнями та витратами до системи соціального забезпечення. В практиці розрізняють два механізми фінансування системи соціального забез-

печення: шляхом податків та за рахунок страхових внесків.

Базою для фінансування шляхом податків можуть бути особисті доходи, капітал, прибуток або споживання (наприклад, податок на додану вартість). У цьому сенсі фінансування соціальних допомог є частиною загального бюджетного процесу, що знаходиться під державним контролем.

Механізм фінансування за рахунок податкових надходжень найчастіше пов'язаний із універсальними програмами допомоги, виплатами допомог усім мешканцям. Право на отримання соціальної допомоги в країнах ЄС зазвичай обумовлено тривалістю проживання. Так, для отримання допомоги в Іспанії необхідно проживання в країні від 3 до 5 років [5, с. 101]. У деяких країнах соціальна допомога надається всім, хто її потребує, в тому числі іноземцям, що законно проживають на території країни незалежно від тривалості проживання (Швеція, Фінляндія, Норвегія). В цих країнах соціальні послуги гарантуються як громадянські права. Прикладом універсальних допомог є універсальна пенсія за віком у Канаді, Данії і Новій Зеландії, яку іноді називають «демогрантом», а також послуги національних служб охорони здоров'я у Великій Британії та Італії. Ці допомоги є виразом солідарності на загальнодержавному рівні, на основі прав бенефіціаріїв як членів спільноти. Так, у багатьох країнах надання медичної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, а також підтримки осіб із низькими доходами фінансуються з державного бюджету.

Фінансування шляхом податків, як правило, здійснюється із коштів державного бюджету (Великобританія, Франція, Португалія, Ірландія), регіональних або місцевих бюджетів (Австрія, Швеція, Італія, Іспанія та ін.), а також на змішаній основі. Єдиним виключенням можна вважати Бельгію, де у фінансуванні програм соціальної допомоги поряд з державою беруть участь, так звані, благодійні союзи.

Особливістю механізму фінансування за рахунок страхових внесків є те, що фінансові ресурси, які використовуються для виплати соціальних допомог, збираються із роботодавців та найманих працівників, охоплених системою соціального забезпечення, у вигляді внесків, а

допомоги, які отримує працівник, засновані на його платежах до системи.

Внески відрізняються від податків тим, що зроблені внески підвищують рівень майбутніх соціальних допомог працівника. Податки використовуються для загальних витрат уряду, а платежі працівника не впливають на рівень допомог, які він отримує. Держава може також інколи залучатися до фінансування програми, або відповідно до встановленої формули, або шляхом субсидування, наприклад, покриваючи дефіцит. Якщо джерелом коштів є внески роботодавця і працівника (тобто без фінансування за рахунок податкових надходжень), програма називається самофінансованою. Внески можуть бути або однаковими для усіх, або залежати від доходів. Якщо вони стягуються з доходів, у багатьох випадках при визначенні застрахованого доходу використовуються максимальні та мінімальні розміри доходу. У більшості програм, що передбачають фінансування за рахунок внесків, облік сплачених внесків складає основу права для одержання допомог.

Суспільство зазвичай позитивно сприймає програми, що фінансуються за рахунок внесків, оскільки його учасники відчують зв'язок між власними внесками та допомогамі. Разом з тим, програми, що фінансуються за рахунок внесків, іноді вимагають складних систем для підрахунку та збору внесків, що іноді може призвести до збільшення адміністративних витрат, зокрема, якщо допомоги розраховуються на основі минулих внесків. Обидва вищезазначені механізми фінансування включено до міжнародних трудових стандартів МОП [6].

Висновки. Існує багато систем фінансування, що можуть бути використані для фінансування допомог соціального забезпечення. На практиці широко використовуються декілька систем. Так звані змішані системи використовуються тоді, коли допомоги або група допомог фінансуються із використанням більш ніж однієї системи фінансування. Система соціального забезпечення повинна фінансуватися таким чином, аби було можливо здійснити виплату соціальних допомог в належний час та сплатити адміністративні витрати. Головна мета організації фінансів є забезпечення постійного виконання вимоги платоспроможності.

Список використаних джерел

1. Нікітчина О. В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Житомирської області) [Електронний ресурс] / О. В. Нікітчина. — Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
2. Управління соціальним забезпеченням: практичний посібник для членів правління установ соціального забезпечення в Центральній та Східній Європі. — Будапешт, Міжнародне бюро праці, 2005.
3. Поляк Н. О. Методологічні підходи щодо адаптації українських соціальних стандартів до стандартів Європейського кодексу соціального забезпечення / Н. О. Поляк // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Серія. Економічні науки. — 2013. — № 7 (196), ч. 2. — С. 161–167.
4. Поляк Н. О. Порівняння українського законодавства у галузі соціального забезпечення з нормами Європейського кодексу соціального забезпечення / Н. П. Баранова, Н. О. Поляк // Актуальні питання кодифікації законодавства України. — Випуск 2. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2010. — С. 11–16.
5. Антропов В. В. Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы / В. В. Антропов. — М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. — 271 с.
6. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення. Конвенція №102 / Конвенції та рекомендації, ухвалені міжнародною організацією праці. 1919-1964. Т.І. — МОП. — Женева. — 2001. — С. 554–563.